

КВАСНИЦЬКА
Раїса Степанівна
 kvasnitska@mail.ru

к.е.н.,
 докторант кафедри
 банківської справи
 Університету банківської
 справи НБУ

ЕКОНОМІЧНІ ЗАКОНИ ТА ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

ECONOMIC LAWS AND PRINCIPLES FUNCTIONING OF FINANCIAL MARKET

В статті проаналізовано існуючі теоретичні підходи до конкретизації суті дії законів та принципів функціонування фінансового ринку в сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки. Дано авторське бачення суті поняття «принципи фінансового ринку» та їх переліку.

В статье проанализированы существующие теоретические подходы к конкретизации сути действия законов и принципов функционирования финансового рынка в современных условиях развития отечественной экономики. Дано авторское видение сущности понятия «принципы финансового рынка» и их перечня.

In the article analyzes the existing theoretical approaches to the specification of essence of action of the laws and principles of functioning of the financial market in today's development of the national economy. Given the author's vision of the merits of «principles of financial market» and their list.

Ключові слова: фінансовий ринок, економічні закони, принципи фінансового ринку.

Ключевые слова: финансовый рынок, экономические законы, принципы финансового рынка.

Key words: financial market, the economic laws, the principles of financial market.

ВСТУП

Виконуючи важливу роль в розвитку вітчизняної економіки, фінансовий ринок створює умови для залучення та ефективного використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, населення та держави, що, в свою чергу, уможливорює обслуговування процесу суспільного відтворення в державі, формування та забезпечення фінансових відносин у всьому різноманітті їх проявів. Тому, для забезпечення ефективного функціонування фінансового ринку, великого значення набувають зміни наукових парадигм, пошук нових методологічних підходів щодо реалізації, у повній взаємодії, відповідних законів, принципів та методів, за допомогою яких забезпечуватиметься вирішення питань підвищення потенційних можливостей розвитку даного ринку.

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі досить широко розглядаються питання, пов'язані із дослідженням теоретико-методологічних засад функціонування фінансового ринку. Так, розгляду питань, пов'язаних із дослідженням поняття, функціонального призначення фінансового ринку та його окремих інститутів присвячені праці таких знаних дослідників, як: О.І. Барановський, О.Д. Василик, О.Д. Вовчак, С.М. Еш, В.М. Опарін, В.Л. Смагін, В.М. Суторміна, Л.М. Худолій, В.М. Шелудько, І.О. Школьник та інших. Однак, обґрунтованість виокремлення законів та принципів функціонування фінансового ринку залишається дискусійною, а отже недосконалою і

остаточно не проробленою, що зумовлює об'єктивну потребу подальшого проведення теоретичних досліджень з даної проблематики.

МЕТОЮ РОБОТИ є аналіз існуючих теоретичних підходів до конкретизації суті дії законів та принципів функціонування фінансового ринку в сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Функціонування фінансового ринку першочергово залежить від дії законів та принципів його формування, тобто від методологічно узагальнених, перевірених в широкій суспільно-історичній практиці, підходів до раціональної форми організації діяльності на даному ринку. Адже, як результат впливу об'єктивних законів, закономірностей та суб'єктивних процесів розглядається саме формування фінансового ринку.

Відмітимо, що пізнання економічних законів дає змогу визначити основні тенденції розвитку фінансового ринку, передбачити його перспективу і зорієнтувати поведінку учасників ринку відповідно до певних економічних умов. І, як зазначає В.Г. Федоренко, «суспільство одержить найбільший економічний ефект тоді, коли організуватиме свою діяльність на основі створення широкого простору для дії економічних законів, в чому й полягає зміст їх використання» [15].

Економічні закони мають об'єктивний характер, тобто

вони не підлеглі волі та свідомості людини і не є її породженням, а діють за певними умовами часу, як і фактори та процеси, між якими вони відображають зв'язки [2].

Функціонування фінансового ринку підпорядковується таким основним законам, як: закон попиту і пропозиції та закон конкуренції, які відтворюють внутрішні, необхідні, сталі та суттєві зв'язки, властиві різним учасникам ринкових відносин.

Саме на основі дії цих законів формується ринкова ціна на специфічний товар - фінансові ресурси, що виражається через розмір процентних ставок, купонів, дивідендів тощо, та на фінансові послуги, яка врівноважує попит і пропозицію на них, регулює їх обсяг та асортимент, впливає на економічний розвиток учасників ринку і є основним регулятором їх фінансової та підприємницької діяльності.

Основними ознаками, що визначають суть будь-якого ринку, в тому числі і фінансового, є:

- доступність для будь-якого споживача всіх товарів, представлених на ринку (відсутність фондування, карток, талонів та інших обмежуючих форм розподілу);
- необмежена кількість конкурентів, абсолютно вільний вхід у ринок та вихід з нього;
- повна інформація учасників конкуренції щодо пропозиції, попиту, цін, норм прибутку та ін.;
- свобода реалізації товарів і послуг, вибору товарів споживачем та прийняття рішень;
- пануючий диктат споживача [5].

В той же час, теорія і практика функціонування ринків, в числі першочергових завдань формування їх як системи відносин, визначають необхідність обґрунтування основоположних їх принципів, дотримання яких є об'єктивною умовою ефективного функціонування будь-якого ринку. Принципи визначають межі та процес функціонування ринку, а також відображають його основні ціннісні засади, на яких і базується його ефективність.

Перш ніж перейти до з'ясування суті, ролі та різновидів принципів фінансового ринку, зазначимо, що в Україні законодавчо не надано ні визначення поняття «принципи фінансового ринку», ні їх переліку, що ускладнює розуміння даної економічної категорії та застосування самих принципів на практиці.

Відмітимо, що вітчизняні законотворці нормативно затвердили в «Концепції формування та розвитку фондового ринку» лише основні принципи одного сегменту фінансового ринку – фондового ринку.

Що ж стосується поняття «принципи фінансового ринку», то його трактування сформульоване лише у навчальному посібнику «Фінансовий ринок» С.М. Еш, в якому наголошується, що «принципи фінансового ринку – це основні правила, за якими відбувається побудова реального й ефективного фінансового ринку» [9].

Однак, дозволимо собі не погодитись із таким баченням демінування даного поняття. Чому? Поняття «правило», що відповідно до тлумачного словника української мови є синонімом слів «припис», «норма», означає положення, що виражає певну закономірність, стале

співвідношення явищ [10].

Тому, твердження, що принципи – це правила, розкриває лише один бік суті поняття «принципи», який відображає їх основотворче призначення. Однак, погоджуючись із тим, що принцип – це і спосіб створення або здійснення чогось [10]; основні найголовніші, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу й соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості [11], ми вважаємо логічним синтезувати у визначенні принципів фінансового ринку і нормотворчість функціонування ринку (принцип, як правило), і бажану результативність (ефективність) функціонування (принцип, як спосіб, засіб здійснення).

Також дискусійним, на наш погляд, є наголошення С.М. Еш на тому, що принципи фінансового ринку – це правила, що формують саме реальний та ефективний ринок.

Звичайно, досягнення фінансовим ринком таких станів, як реальний (такий ринок, який відображає реальні ціни покупців та ціни продавців, що не викривлені грою дилерів [16]) та, як ефективний (такий ринок, на якому вартість цінних паперів миттєво реагує на нову інформацію, при цьому, залежно від характеру цієї інформації розрізняють слабо ефективний, середньо (квазі) ефективний і сильно ефективний ринки [4]), є однією із ключових ідей функціонування фінансового ринку загалом. Раціональна поведінка учасників фінансового ринку, що мають рівні можливості, ідентичні цільові установки і однорідні очікування, призводить до такого механізму формування цін активів на ринку, при якому ціни миттєво, повністю і коректно асимілюють всю доступну інформацію, досягаючи при цьому стану рівноваги. Умова рівноваги цін означає відсутність на ринку «неправильно» оцінених ринком активів: ринкові ціни активів дорівнюють їх «істинним» вартостям, а попит на активи дорівнює їх пропозиції. Це виключає можливість регулярного отримання безризикового (спекулятивного) прибутку за рахунок реалізації арбітражних можливостей, тобто відмінностей у цінах на один і той же актив в один і той же момент часу [13].

Однак, сучасний вітчизняний фінансовий ринок аналітиками визнається неефективним, так як нова інформація поступово відображається на ціні фінансових активів, в яких уречевлені фінансові ресурси.

Отже, враховуючи вище викладене, складається враження, що, якщо фінансовий ринок, відповідно до теорії (концепції) ефективного ринку, не є ефективним, то фундаментальні орієнтири принципів фінансового ринку можуть просто ігноруватись, що, на нашу думку, є конче невірним. На наше переконання, принципи фінансового ринку повинні постійно «працювати» з метою забезпечення ефективності функціонування фінансового ринку, що досягається не тільки інформаційним потенціалом ринку, а й потенціалами ефективної діяльності всіх учасників даного ринку.

З огляду на це, авторське бачення суті поняття «принципи фінансового ринку» зводиться до того, що принципи

фінансового ринку – це сукупність правил та засобів, використання яких лежить в основі формування та ефективного функціонування фінансового ринку.

Принципи фінансового ринку є результатом узагальнення притаманних для нього істотних рис, характерних зв'язків та постійно відтворювальних ознак, які стають опорними в роботі його учасників.

На жаль, на сьогодні, в економічній літературі зустрічається незначна кількість доробок науковців щодо конкретизації переліку принципів саме фінансового ринку загалом, а не окремих його сегментів. Серед них ми можемо виділити лише О.Д. Василика, І.О. Школьник, В.Л. Смагіна, С.М. Еш, А.С. Нестеренко, У.Б. Дмитришину. В той же час, науковці надають перевагу тим чи іншим принципам, при цьому формуючи різні їх переліки.

На наш погляд, не викликає сумніву перелік принципів фінансового ринку, який дається О.Д. Василюком [3] і, який, із деякими уточненнями, підтримується І.О. Школьник [18] та У.Б. Дмитришиною [7]. Однак, заслуговує на увагу точка зору В.Л. Смагіна, який позиціонує серед принципів функціонування фінансового ринку, хоча і без розкриття їх суті, такі принципи, як: принцип системного підходу; принцип синергетичного ефекту, принципи гнучкості, динамічності та узгодженості дій учасників [14].

Дискусійним, на наш погляд, серед даного переліку є включення до нього принципу системного підходу, який уособлює в собі «сукупність деяких загальних принципів, що визначають наукову та практичну діяльність при аналізі та синтезі складних систем, що витікають з особливостей відображення складних об'єктів» [17]. Даний принцип відкриває можливості для використання різних методів (математичних, кібернетичних, інформативних та ін.) при дослідженні складних динамічних систем, до яких, перш за все, належать соціальні системи, для застосування відкритих у різних (математиці, кібернетиці, інформатиці та ін.) закономірностей і принципів при проектуванні або вдосконаленні організаційних структур та процесів управління соціальними системами [3]. Тобто принцип системного підходу є принципом управління системою, а не принципом побудови системи – фінансового ринку.

Аналізуючи низку принципів, запропонованих у роботах

[3;7;18], ми відмітили виділення окремо таких двох принципів, як:

1) вільний доступ до ринкової інформації і ринкових інструментів для всіх учасників ринку;

2) прозорість ринку.

Однак, прозорість ринку містить в собі вимогу вільного доступу до достовірної інформації про фінансові активи та фінансові послуги, а також до ринкових інструментів всіх учасників ринку. Тому, на нашу думку, немає сенсу одне і те ж правило відображати у двох різних принципах.

Перелік принципів фінансового ринку, що пропонується С.М. Еш [9], є сукупним представленням, як принципів фінансового ринку, так і його окремого сегменту – фондового ринку, що, на нашу думку, є недо-

речним доповненням загальноринкових правил та засад, такими з них, які формують специфіку функціонування того чи іншого сегменту фінансового ринку.

Водночас, серед розглянутих принципів фінансового ринку не знайшов відображення такий, на наше переконання, важливий принцип ефективного функціонування будь-якого ринку, що виділяються фахівцями економічної теорії [1;6;8], як принцип свободи економічного вибору, який уособлює прояв свободи в економічній, в тому числі і фінансовій, сфері, можливість та здатність самостійно приймати рішення про види і засоби економічної діяльності, без обмежень формувати та виражати свої потреби.

Дослідивши підходи науковців до виокремлення принципів фінансового ринку та обґрунтувавши авторську позицію щодо даного питання, маємо підстави запропонувати такий перелік принципів: синергетичного ефекту; гнучкості; динамічності; правової упорядкованості; економічної свободи вибору; регульованості; контрольованості; прозорості; реального захисту інтересів всіх учасників ринку; рівності в правах (справедливості); конкурентності; ефективності; забезпечення ліквідності фінансових активів; відповідності міжнародним стандартам.

ВИСНОВКИ

Таким чином, узагальнюючи викладене у статті, наголосимо, що проведення дослідження дозволяє простежити недостатність дефінування визначення поняття «принципи фінансового ринку», а також дискусійність їх складу та змісту. Запропоноване визначення сутності принципів фінансового ринку припускає розширення змістового наповнення даного поняття за рахунок акценту на тому, що дані принципи повинні постійно діяти з метою забезпечення ефективності функціонування фінансового ринку, яка досягається не тільки інформаційним потенціалом ринку, а й потенціалами ефективної діяльності всіх учасників даного ринку. Дане твердження дозволяє в подальших дослідженнях більш ґрунтовно розкрити особливості впливу функціонування окремих інститутів фінансового ринку на його загальну ефективність.

Література

1. Ажнюк М.О. Основи економічної теорії: навч. посібник / М.О. Ажнюк, О.С. Передрій – К.: Знання, 2008. – 368с.
2. Беляев О.О. Система економічних законів і категорій: навч. посібник / О.О. Беляев, М. І. Диба, В.І. Кириленко, О.М. Комяков. — К.: КНЕУ, 2005. — 173 с.
3. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник / О.Д. Василик. – К.: НІОС, 2000. – 416 с.
4. Глоссарий.ru : тематические толковые словари: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?Rd%28%28lqyoit!!w:tq
5. Григоруку А.А. Основи економічної теорії: політекономічний аспект / за ред. А.А. Григоруку, М.С. Палюха – Тернопіль: ТНЕУ, 2002. - 304 с.

6. Дзюбик С. Основи економічної теорії : навч. посібник / С. Дзюбик, О. Ривак. - К.: Знання, 2006. - 481 с.
7. Дмитришин У.Б. Фінансовий ринок: сутність, поняття / У.Б. Дмитришин // Вісник Львівської комерційної академії / [ред. кол. Г.І. Башнянин, В.В. Апопій, О.Д. Вовчак та ін.]. - Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2011. - Вип. 36. - (Серія економіки). - С.122-125
8. Економічна теорія: політекономія: підручник / за ред. В.Д. Базилевича: [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1584072039904/politekonomiya/ekonomichna_teoriya_politekonomiya_-_bazilevich_vd
9. Еш С.М. Фінансовий ринок: навч. посібник / С.М. Еш. - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 528 с.
10. Ковальова Т.В. Тлумачний словник української мови / Т.В. Ковальова, Л.П. Коврига. - Харків: Синтекс, 2005. - 672 с.
11. Колодій А. М. Принципи права України: монографія / А. М. Колодій. - К.: Юрінком Інтер, 1998. - 208 с.
12. Корбутяк В.І. Методологія системного підходу та наукових досліджень: навч. посібник / В.І. Корбутяк. - Рівне: НУВГП, 2010. - 176 с.
13. Малюгин В.И. Рынок ценных бумаг: Количественные методы анализа: учеб. пособие / В.И. Малюгин. - М.: Дело, 2003. - 320 с.
14. Смагін В.Л. Формування та розвиток фінансового ринку в умовах трансформаційної економіки: монографія / В.Л. Смагін. - К.: КНЕУ, 2008. - 232 с.
15. Федоренко В. Г. Політична економія : підручник / В.Г. Федоренко, О.М. Діденко, М.М. Ружинський, О.Ф. Іткін ; [за ред. В.Г.Федоренка]. - К. : Алерта, 2008. - 487 с.
16. Финам . ру: рынок ценных бумаг, информация и аналитика <http://www.finam.ru/dictionary/wordf026AA00028/default.asp?n=1>
17. Фонд «Антикризис»: [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://rus-crisis.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=171:171&catid=46:2009-07-27-17-59-16&Itemid=74
18. Школьник І.О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку: монографія / І.О. Школьник. - Суми: ВВП «Мрія-1» ЛТД, УАБС НБУ, 2008. - 348 с.

КОНСУЛЬТАЦІЇ

Яким чином здійснюється оподаткування доходів приватних нотаріусів?

Роз'яснення надається відповідно до Узагальнюючої податкової консультації, затвердженої Наказом Державної податкової служби України від 24.12.2012 № 1185.

Відповідно до ст. 3 Закону України „Про нотаріат” нотаріус не може займатися підприємницькою або адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або на службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, входити самостійно, через представника або підставних осіб до складу правління чи інших виконавчих органів господарських організацій, кредитно-фінансових установ, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової та творчої, у вільний від роботи час.

У зв'язку з цим потрібно визначити перелік витрат приватного нотаріуса, які визначають режим оподаткування. До витрат приватного нотаріуса можуть бути віднесені, зокрема:

- оренда робочого місця нотаріуса, у тому числі його поточний ремонт, обладнання пандусу для під'їзду інвалідів;
- страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса;
- технічне забезпечення діяльності робочого місця нотаріуса та його обслуговування: охоронна та пожежна сигналізація, металеві двері або металеві ролети, вогнестійкий сейф тощо;
- програмне забезпечення, користування електронною базою законодавства;

- встановлення, обслуговування та користування державними та єдиними реєстрами;
- виготовлення печатки, штампів з текстами посвідчувальних написів;
- витрати на придбання спеціальних бланків нотаріальних документів та ведення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, книг, журналів реєстрації (обліку), передбачених номенклатурою;
- витрати на придбання канцелярського приладдя (картонажі, архівні папки, твердий картон, канцелярський папір, технічні засоби для прошивання документів тощо);
- витрати на забезпечення збереження документів нотаріального діловодства;
- проходження підвищення кваліфікації, участь у короткотермінових семінарах, міжнародних семінарах, симпозиумах, науково-практичних конференціях; удосконалення професійної майстерності; навчання в школі молодого нотаріуса; придбання та передплата юридичної літератури (книг, журналів, дисків, програм тощо);
- оплата праці та обов'язкові нарахування на фонд оплати праці помічників, секретарів, стажистів (найманих працівників);
- сплата внесків до Пенсійного фонду України, у тому числі на користь найманих працівників, та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- відкриття рахунків у банках та їх розрахунково-касове обслуговування (депозитні рахунки);
- витрати на поштові та кур'єрські послуги, необхідні для ведення нотаріальної діяльності.